

Ur [Tidsignal nr 12](#) 2014 (Tema: Krig och fred)

Åke Eriksson

Vänsterns väg till pansarfeminismen

"Vi har inget fosterland att försvara" – en allmän uppfattning bland dem som började bygga arbetarrörelsen. När först alla män och några år senare även kvinnorna fick rösträtt, började skaran som höll fast vid denna ståndpunkt krympa och folkhemsbyggets reformer fick den att bli en mycket liten minoritet. *"Vi är ett litet land som inte kan mäta sig med de stora"*, har anhängare till radikal nedrustning hävdad. I dag är kanske det synsättet ett skäl för att stillastående åse hur landet glider in i NATO. *"Nästa krig blir ett kärnvapenkrig – då hjälper ingen militär"*, var ett ofta återkommande argument för avrustning på 1960-talet. Kärnvapen hotet försvann inte med Berlinmuren. *"Vägra döda – vägra värnplikt!"* Den ståndpunkten har haft sina anhängare i alla arbetarrörelsens riktningar. Tidvis har den helt dominerat bland syndikalisterna och anarkisterna. *"Avväpna borgarna – beväpna arbetarna!"* Siktet inställt på väpnat uppror har man i vårt land haft mest i studie cirklarnas värld. Praktisk handling i denna riktning såg vi senast 1917. Många såg värnplikten som en form av demokratiskt inflytande. Man ville inte lämna fältet fritt för en högervriden officerskår och de dårar som gärna samlas i en yrkesarmé. Det var en illusion då och nu är värnplikten historia.

När jag fyllde tretton år gick jag i min första demonstration mot kärnvapen. När jag var femton år var jag övertygad om att jag skulle vägra värnplikt. När jag var 20 ryckte jag in i lumpen, gjorde motstånd så gott jag kunde, bland annat genom att organisera en studiecirkel där vi tog upp Ådalen -31 och de lagar som skulle kunna tvinga oss att ingripa mot kämpande arbetare.

Jag skulle bli farsa på våren och tänkte vara med i Bryssel i november på Fjärde Internationals möte mot EU och för ett rött Europa. Det kunde man inte få permission för och att vara med när mitt barn skulle födas ingick inte i krigsmans uppgifter.

Så jag tog mig därifrån genom att söka vapenfri tjänst. Den ansökan fick jag aldrig svar på. Fem år senare kallades jag in till att göra resterande tid. Kompanichefens slutomdöme då blev att "Eriksson är ett oroselement".

Vad var det som fick trettonåringen att engagera sig i kampanjen mot atomvapen? Det var inget stort steg att ta. Jag var en länk i en lång kedja av antimilitarism i den svenska arbetarrörelsen. Morsan, som var noga med språket, kallade officerare för yrkesmördare.

För den generation som bildade Socialdemokratiska vänsterpartiet i maj 1917 var fredsfrågan central.

Det socialdemokratiska partiprogrammets ståndpunkt i försvarsfrågan 1897 hade varit: "Folkbeväpning i stället för stående här. Skiljedomsstolar vid internationella tvister. Riksdagen, och i yttersta hand folkomröstning, avgör om krig och fred."

Vid sekelskiftet infördes den allmänna värnplikten. Den radikala arbetarungdomen godtog inte denna utan skärpte sin "kamp mot militärväsendet i alla dess former". Under unionskrisen 1905, då Norge gjorde sig fritt från svensk överhöghet, var det arbetarrörelsens unga som hindrade att det blev krig. Socialdemokratiska ungdomsförbundet spred ett flygblad med rubriken *Ned med vapnen! Fred med Norge!* Det avslutades med varningen: "Om vapen ändå ska tas i bruk, så inte är det mot normmännen."

På socialdemokraternas kongress 1908 fanns det inte längre en majoritet för folkbeväpningen och skrivningen i partiprogrammet blev:

"Kamp mot militarismen. Succesiv minskning av militärbördorna fram mot avväpning, bindande skiljedomsavtal, permanent skandinavisk neutralitet, kraftig internationell

samverkan mellan arbetarorganisationerna mot kriget.”

Radikala stämningar i partiet fick resultat på kongresserna. En allt tydligare spänning uppstod mellan partistyrelse och den mycket försiktigare och kompromissande riksdagsgruppen. Här ser vi ett mönster som återkommer i arbetarrörelsens historia: Att växa i röstetal och inflytande blir också att börja växa in i det system man vill avskaffa.

Så här beskrivs den här tiden i en skrift från socialistiska partiet på 30- talet: ”Än gjorde sig rena pacifistiska tankegångar gällande: frågorna om värnpliktsvägran och mobiliseringsstrejk diskuterades ivrigt, det avbrutna geväret var symbolen som prydde rockuppslaget på mången klubbist. Än fördes kravet på folkbeväpning fram med ökad styrka. 1903 hade det till exempel bildats en socialdemokratisk skytteförening i Malmö och vid 1907 års kongress talade Gustav Möller med stort patos för organiserandet av röda garden, samt rekommenderade fraktionsverksamhet inom de borgerliga skytteföreningarna. Det var även först i militärfrågan som ungdomsförbundet kom i motsättning till riksdagsgruppen.

Förbundet ville vägran av alla anslag till militärväsendet och tvekade inte att karaktärisera riksdagsgruppens politik i denna fråga som tjugofemprocentsmilitarism.”

Världskriget, som bröt ut 1914, kom att kosta 12 miljoner stupade och 21 miljoner sårade. Så här beskrivs krigsutbrottet i samma skrift:

”Andra Internationalen krossades. Den hade under årens lopp alltför intimt växt samman med det härskande systemet och den steg, stod och sjönk med detta system. Efter att på åtta kongresser ha antagit åtta resolutioner om åtgärder och kamp mot kriget, gav den vika redan för den första nationalistiska vindpusten, den sopades bort av den chauvinistiska orkanen. Förgäves väntade arbetarna i de olika länderna på parollen om kampen mot kriget. Den kom inte. Istället drevs de ut av sina respektive regeringar för att mörda varandra i demokratins och kulturens namn.”

Socialdemokratiska vänsterpartiets första program 1917 krävde avrustning. Efter bolsjevikernas seger i den ryska revolutionen bildades en ny, kommunistisk, international 1919. Det svenska vänsterpartiet var med från början. 1920 fattar internationalen beslut om villkor för medlemskap som syftar till att skaka av sig dem som inte är tillräckligt revolutionära. Där slås fast att vägen till fred går genom väpnad revolution.

Den kommunistiska internationalens kongress 1928 uttalade sig så här: ”Armén är en del av den borgerliga statsapparaten, som proletariatet vid sin revolution icke har att demokratisera, utan slå sönder. Inte en man, inte ett öre till armén, det vill säga hänsynslös kamp mot den borgerliga militarismen, mot alla arméreformer, avvisande av alla militärbudgetar”.

I 1929 års splittring av det kommunistiska partiet finns också fredsfrågan med. De Moskva-trogna ”Sillénarna” säger att ”Kilbomarna” sprider illusioner om att avrustning skulle vara möjlig under ett kapitalistiskt samhällssystem när de motionerar i riksdagen om svensk avrustning. Mot borgarnas krigsmakt skulle ställas parollen om arbetarmilis.

Efter första världskriget satte socialdemokratin stort hopp till att Nationernas Förbund skulle leda till en fredlig värld. Så avslutar till exempel Arthur Engberg en artikel om monarkiernas försvinnande från scenen med: ”I ett kommande folkens förbund får finnas plats *endast för avrustade demokratiska republiker.*” När Japan börjar sin expansion och ockuperar Mandsjuriet 1932 skriver han i Social-Demokraten: ”Läxan från 1914 får icke glömmas. Ur slagfältens massgravar ropa alla oskyldigt slaktade miljoners röster: Ned med kriget! Ned med militarismen!”

Men det är på den internationella nivån socialdemokraterna sett lösningarna. I en debatt i riksdagen med vänstersocialisten Fabian Månsson i maj 1918 säger Engberg: ”Vi avvisa alltså tanken på en isolerad avvärjning från vår sida. Vi hävda, att det skall komma en avvärjning,

skeende genom en internationell överenskommelse staterna emellan. Men vi veta, att för att en förutsättning skall kunna skapas för att komma till denna internationella avväpning, måste vi rasera den privatkapitalistiska politik, som även i den svenska högern har en avläggare. Och därför, mina herrar, har jag tagit mig friheten att begagna detta tillfälle att, när vi behandla denna fråga om en isolerad svensk avväpning, säga ifrån åtminstone för min egen del, att en sådan linje kan jag icke såsom socialdemokrat acceptera. Ty det skulle innebära, att jag där från början ville underkasta mig förtryckare och erövrare. Jag vill i stället gå den andra vägen att skapa och garantera den överstatliga internationella rättsordning, i vilken vi kunna ingå, och på det sättet bli vad vi också äro ämnade att bli: autonoma nationer, som kunna leva sida vid sida med varandra och där vars och ens frihet är förutsättningen för alla andras.”

Eftersom man hela tiden varit kvar i föreställningen att försvar förutsätter kulor och krut och militär organisation var det inte konstigt att socialdemokraterna, när ett nytt krig närmade sig, blev anhängare av stärkt krigsmakt. Det var ett läge när konflikten mellan demokrati och diktatur verkade helt ha överskuggat klasskonflikterna.

Med den allmänna röst rättens införande och allt fler sociala reformer hade det befästa fattighuset blivit ett folkhem med folkförsvar. Det fascistiska hotet spelade stor roll för den här utvecklingen. Men avrustningslinjen var seg livad. Till exempel motionerade den före detta kommunisten Fredrik Ström, efter att ha varit tillbaka i socialdemokratin i tio år, för svensk avrustning i 1934 års riksdag.

I 1920 års socialdemokratiska partiprogram var formuleringen ”Folklig kontroll över utrikespolitiken. Den hemliga diplomatin avskaffas. Ett demokratiskt organiserat folkens förbund. Internationell ordningsmakt och avrustning.” Mot slutet av 30-talet var dessa förhoppningar helt krossade, men de fick ny näring när Förenta Nationerna bildades efter andra världskriget.

Den stora börskraschen 1929 och krisen som följde drev ut folk i en arbetslöshet som var större än någonsin. Krisen slog samtidigt över hela den industrialiserade världen och kommunisterna trodde att revolutionen stod för dörren. Istället tog Hitler makten i Tyskland 1933. Österrikes demokrati och arbetarrörelse krossades året efter.

När Kommunistiska Internationalen samlades till (sin sista) kongress 1935 antogs en ny linje: Samverkan med socialdemokrater och borgerlig vänster för att möta det fascistiska hotet. Sovjetunionen sökte allians med Frankrike och de franska kommunisterna ställde upp på fosterlandsförsvaret.

Mot slutet av 30-talet propagerar de svenska kommunisterna för en nordisk militärallians.

I och med kriget i Spanien 1936–39 överger även många syndikalister sin tidigare radikal-pacifistiska ståndpunkt. Unga syndikalister åker som frivilliga till Finland för att ingå i en politiskt mycket brokig samling som slåss mot angriparen Sovjetunionen i det så kallade Vinterkriget 1939–40.

Anarkistiska propagandaförbundet, fortsättningen på det som en gång varit Sveriges första socialistiska ungdomsorganisation med Hinke Berggren i spetsen, höll fast vid sina principer och säger så här i ett flygblad 1940:

”Endast ett försvarsmedel finnes: Kamp mot den anda och det system som idag hotar världen. Det väpnade våldets skändliga lära måste bekämpas. En förnufts kamp måste resas mot all den dårskap som nu förgiftar livet. Det väpnade våldet måste förkastas på livets alla områden.

Vi upprepar vår gamla paroll: Inte en man, inte ett öre åt militarismen, och vi tillägger: inte ett finger med i försvarsfantasternas vidriga gyckel.

Kamp mot all slags militarism! Fram för folkens fredliga närmande till varandra. Inget hat till Tysklands, Englands, Frankrikes, Polens eller något annat lands folk. Gemensam kamp mot

militärdåarna i alla länder.

Fred över världen! Det är vad vi vill.”

Hitlers Tyskland besegrades av Sovjetunionen, England, Frankrike och USA i samarbete, men 1947 börjar det kalla kriget mellan väst och öst. Kommunisterna trängs tillbaka och isoleras. Man väljer att försöka bryta den isoleringen genom fredsfrågan. Förbud mot atomvapen blir det viktiga kravet och 1950 samlar de svenska kommunisterna in 300 000 namn för detta krav.

På en resa i Polen 1964 träffade jag en engelsman som hade varit bombfällare under kriget. ”Vi malde sönder de ställen där en opposition mot Hitler hade kunnat växa fram, Hamburgs och Berlins arbetarstadsdelar.” Det var hans bittra slutsats om sina insatser i kriget.

I 60-talets början blir pacifistiska strömningar starka bland de unga. Inspiration kommer från den svarta medborgarrättsrörelsen i USA och kampanjen för kärnvapenavrustning i England. Värnpliktsvägran blir vanlig i Sverige. I mitten på 60-talet räknas vägrarna och de som söker vapenfri tjänst i tusental.

1966 skriver kommunisternas ungdomsförbund, Demokratisk Ungdom, in svensk isolerad avrustning i sitt program. Lars Werner motionerar i första kammaren för det kravet.

Till kommunistiska partiets kongress 1967 lägger programkommissionen fram två förslag i försvarsfrågan. Det ena är avrustning, det andra är ett demokratiskt folkförsvar. Det blir den senare linjen som antas. Försvaret skulle inte längre vara en liten stormaktskopia utan ställas om till att kunna bedriva en utdragen motståndskamp mot en ockupant som i alla fall inte kunde stoppas vid gränsen. Försvarsledningen skulle både centralt och lokalt ställas under de folkvalda organens direkta kontroll.

I 1967 års program nämns vapenindustrins vinstintressen men i vänsterpartiets nu gällande program finns det som brukar kallas det militärindustriella komplexet inte alls med i resonemanget.

Sixten Rogeby deltog som frivillig i spanska inbördeskriget. Han var löjtnant i det svenska Branting kompaniet och en tid en av medlemmarna i den spanska kommunistledaren Dolores Ibarruris livvakt.

Han var talesman för folkförsvarslinjen på partikongressen 1967. Vi satt en kväll på Café Marx och diskuterade saken han och jag. Ett mycket kamratligt och jämlikt samtal, trots den stora skillnaden i ålder och erfarenhet. Till slut, när alla argument är uttömda, sitter Sixten tyst, blickar länge inåt eller någonstans långt bort. Sedan säger han: ”Fast visst har du rätt på ett sätt – kriget är det värsta.”

Vietnamkriget, precis som Spanien 30 år tidigare, militariserade vänstern. Hjältar byttes ut, Che Guevara ersatte Martin Luther King. Vietnamkriget slutade i krig. Krig mellan Kambodja och Vietnam, krig mellan Kina och Vietnam. Krig mellan socialistiska stater.

Väst höll på att knäcka Sovjet i kapprustningen. På 80-talet lanseras neutronbomben och nya domedagsraketer. Fredsrörelsen får ny fart och en ny generation ungdomar engagerar sig i en omfattning som överträffar 68-generationen.

Vänsterpartiet skriver vid sekelskiftet in avrustningen i programmet.

Då inträffar något som blir avgörande. Vänsterpartiet blir nästan regeringsparti, får in en representant i riksdagens försvarsutskott och kan äntligen ”vara med och påverka”. Under denna period omvandlas den svenska krigsmakten från vakthund vid gränserna till slaghök ute i världen. Vänsterpartiet tror att de kan styra och ställa så att svensk trupp bara kommer att vara ”fredsbevarande” och går med på denna anpassning till imperialismens nya behov.

Under den tid som partiet var ”med och påverkade” sänktes krigsbudgeten från 46,5 miljarder

kronor år 2000 till 43,4 miljarder år 2006. Mellanskillnaden flyttades från det militära till polis och domstolar.

När vi fick en borgerlig regering efter valet 2006 föreslog vänsterpartiet en bantning av alliansens krigsbudget från 44,1 till 40,2 miljarder kronor. Om Hjalmar Branting och socialdemokratiska riksdagsgruppen på sin tid kunde kallas tjugofemprocents-militarister så var Lars Ohly och hans grupp nittioprocent-militarister.

Inför valet 2002 skrev vänsterpartiet: ”På sikt, när vi lärt oss lösa konflikter på ett mer civiliserat sätt stater emellan, vill vi kunna slopa det militära försvaret.” Sådant pladder har jag hört hela mitt liv, det var vanligt bland de officerare jag diskuterade med i lumpen. Om man flyttar avrustningen till att den ska gälla alla eller ingen och komma någon gång i framtiden, då blir det ingen avrustning.

Så här säger man vidare i samma skrift: ”Om hotbilden ökar ska försvarets beredskap öka. Men när hotbilden minskar ska även försvarsmakten minska. Vänsterpartiet kräver att försvaret har relevanta planer, inte bara för upprustning, utan även för nedrustning.”

När man använder hotbilden som enda argument för upp- eller nedrustning, så är man fast i det militära tänkandet. Nu har Vänsterpartiet börjat pipa med i krigshetsarnas kör som gapar för full hals på grund av Ukraina och Krim.

Så länge man sätter likhetstecken mellan säkerhet och militär styrka, så länge man sätter likhetstecken mellan försvar och krigsmakt så bidrar man till kriget.

För att få fortsätta att vara sittfläsk åt Göran Persson sålde vänsterpartiet ut sig helt och röstade för neuronplanet. Det handlade om en europeisk drönare, ett förarlöst bombplan till vilket svenska folket skulle betala en fjärdedel av kostnaderna för prototypen.

Neuronplanet är ett tydligt exempel på att det inte finns någon svensk vapenindustri. All vapenutveckling och produktion sker genom internationella projekt. Vapenindustrin är multinationella företag dominerade av kapital från Natoländerna. JAS-planet flyger inte en meter utan delar gjorda i USA. Engelsk flygindustri är huvud ägare i SAAB. Bofors är engelskt.

Jag hade skrivit en motion till Vänsterpartiets kongress 2004. Den förespråkade avrustning av Sverige och antogs enhälligt av min partiförening. Men när det gällde att driva frågan vidare blev jag ensam – de som bar det kommunalpolitiska lasset orkade inte och jag tror att det faktum att flera av kamraterna var anställda av partiet eller riksdagsgruppen spelade in. För att våga bita den hand som föder en måste man vara beredd att gå hungrig.

Så jag lämnade vänsterpartiet. Men har man som jag varit organiserad i arbetarrörelsen sedan tidiga tonår så blev det väldigt tomt. Ett tag var den tomheten befriande men så småningom längtade jag efter att ingå i ett politiskt sammanhang igen.

Jag hade koll på Socialistiska Partiets program och ställningstaganden. Jag hade med glädje läst 15:e världskongressens beslut om att satsa på byggandet av fredsrörelsen. Så jag gick med i Fjärde Internationalen igen och ramlade sedan in i Libyendebatt, ”bombvänster” och gamla vänner som plötsligt ville främja revolutionen med hjälp av det svenska flygvapnet. Jag tänker inte gå närmare in på Libyen eller Syrien här, debatten kommer att fortsätta.

Hur man får ihop ett ekologiskt förhållningssätt med att vara för vapenproduktion och krig borde vara värt tankemöda både bland ekosocialister och miljöpartister som ju numera säger ja till militär verksamhet.

Ibland framställs värnplikten som en garanti för demokratin. Det finns ingenting i historien som talar för att det är sant. Kuppen i Chile 1973 genomfördes av en värnpliktsarmé medan den engelska yrkesarmén alltid varit lojal mot parlamentet.

Värnplikten går ut på att staten tvingar den enskilde att döda sina medmänniskor. Pansar-feministerna i vänsterpartiet ville utvidga mördarplikten även till kvinnorna. Jag kan inte se det som ett framsteg.

Annars har just kvinnorna varit de mest aktiva i fredsarbetet. När männen i socialdemokratien ville skaffa svensk atombomb i slutet av 50-talet, var det kvinnoförbundet som, tillsammans med freds rörelsen och kommunistiska partiet, satte stopp för den galenskapen.

Signaler om en politik för freden hörs från det nya partiet Feministiskt initiativ. Kommer vi i nästa val kunna sätta ett kryss för en kandidat som röstar för att inte en kvinna, inte en man; inte en krona, inte en euro ska ges åt kriget? Ska vi äntligen få en fredens röst i riksdagen eller är inmalningen i den militaristiska smeten oundviklig för ett riksdagsparti?

Under 1900-talet fanns det många rörelser som var revolutionära. De ville omvandla samhället snabbt och grundligt. Det klasslösa, socialistiska samhället var målet. Vägen dit gick genom det väpnade upproret. Mest framgångsrika blev dessa rörelser när den sociala kampen förenades med nationell frigörelse.

Några av dessa rörelser segrade i den meningen att den revolutionära organisationen grep makten. Men den djupa och breda demokratin, jämlikheten och friheten såg vi inte så mycket av.

Man tänker som man är organiserad, sa en gång den franske filosofen Jean Paul Sartre. Jag tror att det ligger mycket i det. Om man organiserar sig för väpnad kamp kan man inte ha en öppen och demokratisk organisation.

Rädsla, misstänksamhet och hat är de känslor som behärskar sinnena hos alla krigförande. Grymma övergrepp är en del av själva krigandet.

Mål och medel måste hänga ihop. Man kan inte kriga sig till fred. Man kan inte nå demokrati genom diktatur. De som försökte under förra århundradet bevisade att det är så.

Betyder det att vi inte kan komma fram till det socialistiska målet? Jag tror fortfarande att vi kan det. Jag tror att det är nödvändigt att vara revolutionär i den meningen att man ifrågasätter det kapitalistiska systemet och de rådande maktförhållandena radikalt – det vill säga ända ner i grunden. Och när man ifrågasätter krigsmakten och vapentillverkningen så har man tagit avstånd från kapitalet och dess stat. En konsekvent kamp för freden leder ut ur det rådande systemet.

Krig utkämpades i årtusenden före kapitalismen. Krig kan ha andra orsaker än kapitalets profitjakt, men å andra sidan leder profitjakten ständigt till nya krig. Man måste vara pacifist för att verkligen vara revolutionär!